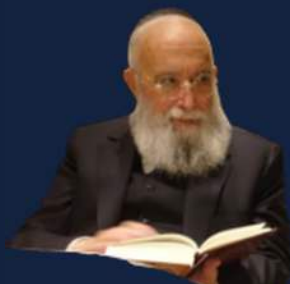

חוברת לימוד והגות

חיי שרה

12 שאלות לשאול סביב שולחן השבת

שתיים עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "חיי שרה — משפחת אברהם": מדוע התורה מונה את קרובי אברהם ממש לפני מות שרה, מדוע אין מעתיקים חיים רוחניים, וכיצד קדושה יכולה לנבוט בלב משפחה שאיבדה אותה. ועד אות קטנה, במילה האומרת שאברהם בכה.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת חיי שרה

01	אין מעתיקים חיים רוחניים
02	אדם ונח: שני ניסיונות
03	ללמד זכות על חוטאים
04	העצירה בחרן
05	שמש זורחת לפני שהאחרת שוקעת
06	שנים עשר, ושלושה עשר
07	מה שמחזיק את האדם בארץ
08	העולם מתנוון רק לכאורה
09	כוכבים שאבדו, אך הושבו
10	האמת שהושלכה ארצה
11	אין מוות סופי
12	ספרדו לה — מעט

הצגה

אברהם עבר את כבשן האש שאליו הוביל אותו מאבקו בעבודה הזרה של דורו, ולא נעלם. אחיו הרן, לעומתו, נכנס אליו ולא יצא. הרב מחפש מה מבדיל ביניהם.

השאלה

מדוע האחד שורד את הניסיון והאחר לא — ומה מלמד אותנו הרן על קיום המצוות שלנו?

התשובה

"אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים" (דברים י, יז).

העולם לא היה מוכן לקבל את מה שגילה אברהם: לא בורא המצמצם בתפקידו כבורא, אלא אלוהים המתגלה דרך האדם, והכולל את מכלול האמונות — אלוהי האלוקים. אברהם שורד את הניסיון משום שאין לצמצם את האדם לחומר הגשמי שהוא עשוי ממנו. האידאל שהוא נושא בתוכו שורד אחריו, ולעולם אינו נקרא למות.

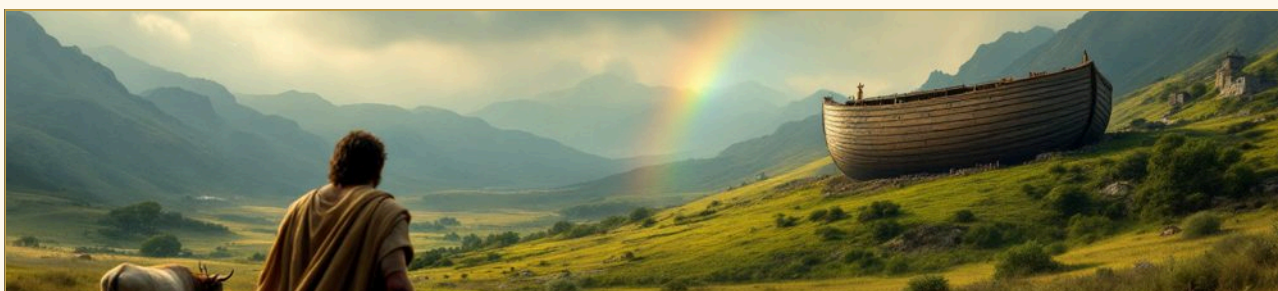
הרן, אחיו, אינו חי את האידאל הזה מבפנים, אלא מבחוץ. ואת זה, לצערנו, אנו עושים לעתים קרובות: אנו מעתיקים את סביבתנו, בקיום המצוות כמו בלימוד. איננו נותנים לנשמתנו הזדמנות להתבטא, ליצור, לחשוף את מהותה האמיתית, החיונית להתפתחות העולם.

מסקנת הרב

אין מעתיקים חיים רוחניים. יוצרים אותם. הם אישיים. הם שנושאים את האדם.

לקח לשולחן

מה אנו עושים, בקיום המצוות או בלימוד, רק משום ש"כולם עושים"? שכל אחד יזכיר מעשה שעשה לשלול, שהוא מבין ואוהב. ומעשה אחר שיוכל, השנה, לחדול להעתיק ולהתחיל ליצור.

הצגה

כדי להבין מה מביא אברהם, הרב חוזר אל שני אנשים שקדמו לו: אדם תחילה, ואחריו נח, עשרה דורות מאוחר יותר. כל אחד מגלם דרך להיות איש האלוקים בעולם, וכל אחד נתקל בגבול.

השאלה

היכן נכשלו אדם ונח, הם שקיבלו הכול?

התשובה

"לְעֵבְדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ" (בראשית ב, טו); "וַיְחַל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה" (בראשית ט, כ).

לאדם היה תפקיד סביל: היה עליו לעבוד את הגן ולשמור אותו. הוא חש צורך להועיל, ליצור, להבין בכוחות עצמו, להגשים את עצמו בכוחות עצמו. אבל הוא לא שמר על ההוראות, וגורש מן העולם המושלם הזה.

נח, לעומתו, נקרא צדיק, יסוד העולם והאנושות. הוא אינו מסתפק בקבלת החיים כמות שהם: הוא נעשה שותף לברית, שותף בהגשמת העולם הזה. הוא חי בעולם מוקטן, התיבה, שבו הוא מסדיר את חייהם של כולם בשעה שהמבול מכה בעולם כולו, ואחר כך הוא נותן לעולם פנים חדשות, בברית הקשת.

אבל את שלושת בניו הוא עיצב באופן עצמאי כל כך שלא ידע להתיר אותם לאחד — מבחינים בכך רק מאוחר יותר. אחוז גאוה על שניצל מן המבול, הוא מסיים כאיש האדמה, מי שנותן לאנושות את המחרשה.

לקח לשולחן

אדם רצה להבין הכול בכוחות עצמו; נח גידל ילדים עצמאיים מדי מכדי ליצור שלם. איזו משתי הסכנות האלה אורבת לנו יותר, במשפחתנו? שכל אחד יאמר מה אצלנו גורם לכך שאנו נשארים "אחד".

הצגה

אברהם אינו מסתפק בחיים עם הבורא, וגם לא בכריתת ברית עמו. כשה' מודיע לו על גורל סדום, הוא פותח עמו בשיח רציני — עד כדי לשאול אם השופט כל הארץ לא יעשה משפט.

השאלה

מדוע מלמד אברהם זכות על אנשים שהתורה עצמה מכריזה עליהם שהם רעים וחטאים?

התשובה

"הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט" (בראשית יח, כה).

אברהם הוא מי שדרך האדם יגלה את הבורא. זו הסיבה שהוא פותח בשיח הזה עם ה' בעניין סדום. הוא מבקש אפילו להציל אנשים שהכתוב אומר עליהם שהם רעים וחטאים מאוד.

ובכל זאת, אלה ברואי ה'. אין הם אחראים לגמרי למה שנעשו. צריך היה למצוא דרך להציל אותם.

תפילתו לא נענתה. אבל, מוסיף הרב, חייו של רב יוצאים משורשיו.

מסקנת הרב

אלה ברואי ה'. צריך היה למצוא דרך להציל אותם.

לקח לשולחן

קל להרשיע את מי שכולם מרשיעים. שכל אחד יחשוב על מישוהו שדן אותו בלי ערעור. מה יוכל לומר לזכותו, כפי שעשה אברהם למען סדום?

הצגה

היציאה של משפחת אברהם לכנען התחילה בידי אביו, תרח. אבל הם נעצרו בדרך, בחרן. הרב נותן מילים לעצירה הזאת, ולמה שעלתה למי שנשארו בה.

השאלה

מדוע לא להישאר בלב תרבות גדולה כדי לשנות אותה מבפנים?

התשובה

"וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם" (בראשית יא, לא); "וְלִבְנֵי הַפִּלִּגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנָת" (בראשית כה, ו).

נראה קשה להעלות על הדעת שמשפחה קטנה מאוד תוכל להאיר על האנושות כולה. נראה סביר יותר להישאר קשורים למעצמה גדולה, לתרבות גדולה, ולהפיץ דרכה את רוחניותו של אברהם בדרכי החינוך, למען מהפכה מבפנים.

אבל מי שלא עשו את הקפיצה עד כנען, בתנועת ה"לך לך", נידונו להיעלם בהתבוללות. התנועות הגדולות האלה הן שבלעו את האידילים של אברהם וביטלו אותם.

לכן אברהם נותן מתנות לבני הפילגשים: הם לוקחים מה שיכולים לקחת, חוץ לגיטימי. אבל צריך לשמור על הגרעין בטהרתו. להרפות ממנו פירושו לנכר אותו בויתורים, פה ושם.

מסקנת הרב

צריך לשמור על הגרעין בטהרתו.

לקח לשולחן

היכן "העצירות בחרן" שלנו, המקומות שבהם נעצרנו בדרך, מתוך זהירות או מתוך נוחות? שכל אחד יאמר ויתור שעשה "פה ושם". ומה במשפחתו הוא הגרעין שאין נוגעים בו.

הצגה

ממש אחרי עקידת יצחק, וממש לפני מות שרה, הכתוב נעצר כדי לבשר על לידות רחוקות במשפחת נחור, שנשארה בארם נהריים. אברהם מקבל את הבשורה כאילו לא ידע עליה קודם. מן השושלת הזאת נולדה רבקה.

השאלה

מדוע נולד ממשיכו של צדיק עוד לפני שהצדיק הזה נעלם — ומאין באה קדושה הנובטת במשפחה שאיבדה אותה?

התשובה

"וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ" (קהלת א, ה); "וּבְתוֹאֵל יֶלֶד אֶת רֵבֶקָה" (בראשית כב, כג).

חז"ל מלמדים שבטרים ייעלם צדיק, ה' כבר מכין את מחליפו בצדיק אחר; המדרש מביא לכך דוגמאות רבות. כך מתקדם העולם: כל אחד מופקד על שליחות שונה משל רעהו.

הרב נותן לכך הסבר ראשון: המעשים החיוביים שאנו עושים אינם הולכים לאיבוד בטבע. הם אינם מועילים רק למי שלמענו נעשו; הם מפיצים את כוחם ברמת הבריאה כולה. הקדושה שנוצרה מעקידת יצחק גרמה שאי שם, במשפחה רחוקה, תיוולד ישות יוצאת דופן, הפוכה לגמרי לתפיסת משפחתה כולה.

שכן בית נחור נפל לטומאה: בתואל נעשה ארמי, אף שמוצאו היה עברי, ואימץ אמונות אחרות. אבל יש שם ילדה קטנה, ניצן של קדושה שנשאר טהור: רבקה.

מסקנת הרב

המעשים החיוביים שאנו עושים אינם הולכים לאיבוד בטבע.

לקח לשולחן

אנו חווים את אובדנינו כסופים, משום שאיננו מבינים במה שכבר נולד במקום אחר. שכל אחד יזכיר מעשה טוב שראה את תוצאותיו רחוק מן המקום שבו נעשה. ואיזה מעשה, השבוע, עשוי להוליד משהו במקום אחר?

הצגה

לנחור שמונה בנים מאשתו מלכה וארבעה מפילגשו: שנים עשר. את המספר הזה מוצאים אצל ישמעאל, ואצל יעקב. ולצד השנים עשר מופיעה בכל פעם בת: אצל נחור, רבקה; אצל יעקב, דינה.

השאלה

מה פירוש המספר שנים עשר, ומדוע נוסף לו יסוד שלושה עשר, נשי?

התשובה

"שְׁמֹנֶה אֲלֶה יֶלְדָּה מִלְכָּה לְנָחוֹר" (בראשית כב, כג).

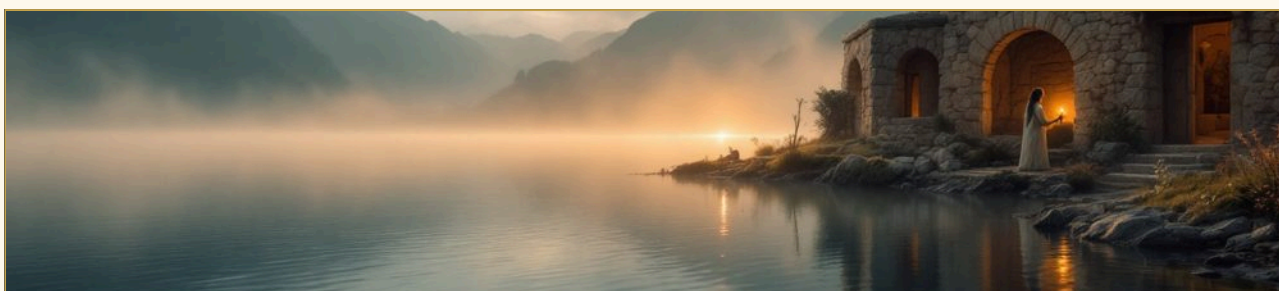
כשבוחנים את מספר הילדים שיצאו מנחור, מיעקב או מישמעאל, מוצאים באופן מפתיע תמיד את המספר שנים עשר, שעליו בנויים חודשי השנה, והוא גם מבנה את המרחב דרך גבוליו.

ובכל פעם עם האפשרות של ילד שלושה עשר, שהוא נשי. כשם שיש חודש שלושה עשר, המשיב את האזיון בין שנת הלבנה לשנת החמה: השלושה עשר הזה אינו עודף, הוא מה שמונע מן החשבון לסטות.

היסוד הנשי הזה הוא המלכות: זו שנותנת יציבות לאדם. לכן, אומר הרב, הפסוק על השמש הזורחת חל קודם כול על הנשי: רבקה היא שבאה לנחם על הסתלקות שרה.

לקח לשולחן

בחשבון מסודר חסר לעתים קרובות מה שמחזיק את השלם. מי במשפחתנו ממלא את תפקיד "השלושה עשר", זה שמונע מן החשבון לסטות? שכל אחד יאמר זאת, ויאמר מדוע.

הצגה

הנשי, אומר הרב, הוא המלכות, התיבה האחרונה בהתפתחות. הוא אינו מסתפק בהשלמת האדם: הוא מונע ממנו לברוח. כדי להבין זאת, הרב חוזר אל הסיבה עצמה שבגללה נברא העולם.

השאלה

ממה מגן הנשי על האדם — ומדוע השכינה זקוקה לחיבור הזה?

התשובה

"וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם" (בראשית א, ב).

האישה היא שנותנת יציבות לאדם: איתה הוא אינו יכול לברוח לספירות מיסטיות, הוא נשאר קשור למציאות העולם הזה. יש לה האמנות לעשות את נקודת החיבור בין העולם הזה לעולם הבא.

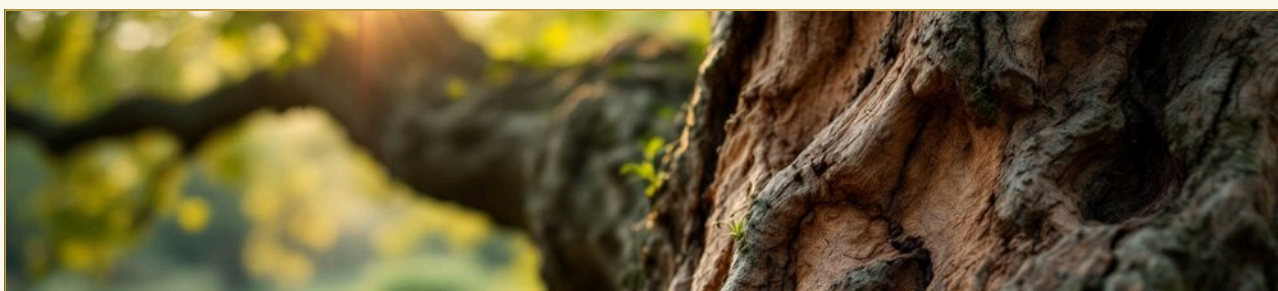
שכן העולם נברא כדי להגשים את השכינה בארץ, לתת קיום ממשי לאותה רוח אלוקים שריחפה על פני המים. מעתה היא תרחף על פני האדם: האדם הוא שייצג אותה, כשותף לברית עם ה'. והחיבור הזה אינו מחזיק בלי הנשי.

מסקנת הרב

העולם נברא כדי להגשים את השכינה בארץ.

לקח לשולחן

לכל אחד מאיתנו דרכים משלו לברוח: אל הרעיונות, המסכים, התוכניות הגדולות. מי בחיינו מחזיר אותנו אל מציאות העולם הזה? שכל אחד יזכיר אותו, ויאמר אם הוא אסיר תודה לו או מתרגז.

הצגה

שומעים לעתים קרובות שהעולם הולך ומתנוון, ושכל דור הרמה יורדת. הרב נותן הסבר שני לשמש הזרחת לפני שהאחרת שוקעת, והוא יוצא נגד הפסימיות הזאת.

השאלה

האם העולם כאמת הולך מרע לרע — או שמשהו גדל מתחת לפני השטח?

התשובה

יאמרו ככל שיאמרו שהעולם הולך ומתנוון: הניוון הוא רק חיצוני. הקדושות אינן מתפרקות, הן מצטברות מיום ליום, מחודש לחודש, משנה לשנה, מתקופה לתקופה. לאורך ששת אלפי השנים, הקדושה גדלה. רק הרשעים מתפוררים ומתפוררים.

מבחון, אפשר לדבר על ירידת הדורות. אבל מבפנים יש עלייה. התורה של לפני אלפיים שנה רק התפתחה, רק התממשה יותר דרך דורותינו.

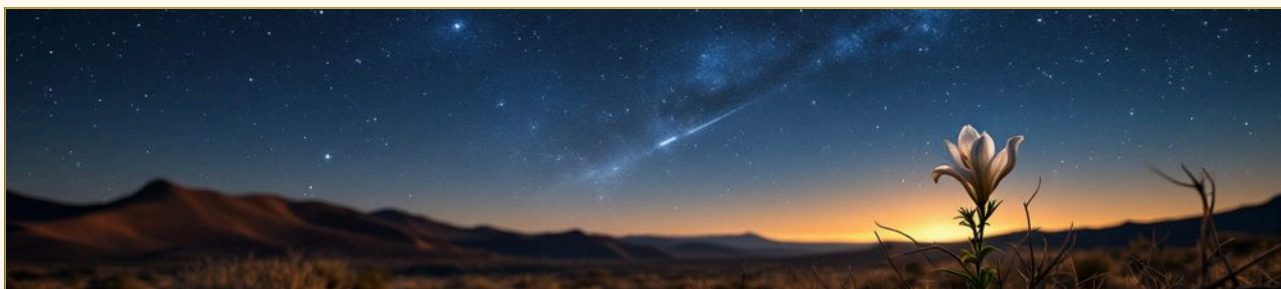
אלא שככל שהקדושה מתגלה, צוות קליפות המבקשות להכיל אותה, ואי אפשר לחמוק מהן. זה מה שקרה בניסיונו של אברהם: חלק עצום של קדושה הקרין בעולם, ובאותו זמן כל שאר הבריאה ביקשה להתנגד לו.

מסקנת הרב

הניוון הוא רק חיצוני, הוא אינו פנימי.

לקח לשולחן

אנו אומרים ברצון "בומני היה טוב יותר". שכל אחד יזכיר דבר שבמשפחתנו או בקהילתנו גדל מדור לדור. ו"קליפה" שמבקשת היום להכיל אותו.

הצגה

העולם, אומר הרב, מגיע בסופו של דבר למבוי סתום, והוא נאלץ לשקול מחדש את דרכו. אז מתחילים לנבט בתוך הטומאה עצמה אנשים בלתי צפויים. רבקה, שנולדה בבית בתואל הארמי, היא הדוגמה לכך.

השאלה

כיצד יכולה הטהרה להיוולד בלב הטומאה עצמה — ומדוע לא הייתה רבקה אם שנים עשר השבטים?

התשובה

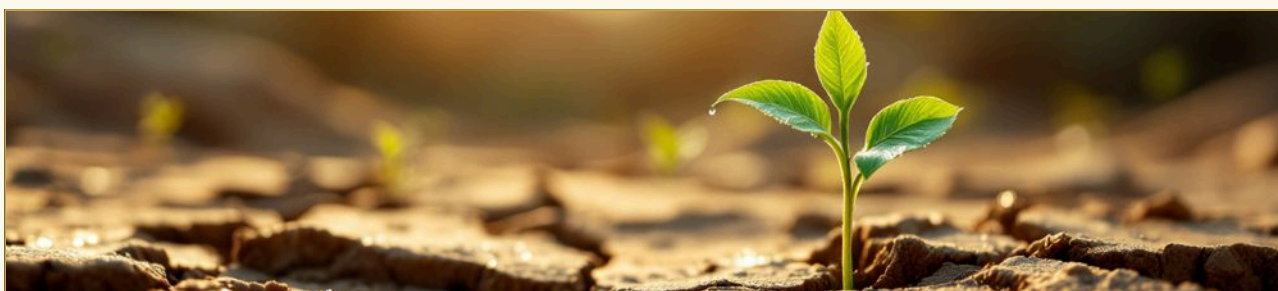
"רבקה פת בתואל הארמי" (בראשית כה, כ).

בתוך הטומאה הזאת מתחילים לנבט גרים, המהפכים את הטומאה לטהרה, ובעלי תשובה. הרב משווה אותם לכוכבים שאבדו ביקום, אבל אינם אבודים באמת, שהרי הם מושבים. רבקה היא מן הסוג הזה: ניצן שנשאר טהור בבית שאבד.

היא יכולה הייתה להיות אם שנים עשר הילדים, אבל לא הייתה: היה צריך קודם להוציא את עשו, אסור היה שיבוא יחד עם שנים עשר השבטים. עשו וישמעאל יתחברו יחד, והרב רואה בברית הזאת את הצורה השלילית של מה שהעם היה צריך להיות. עם יצחק, רבקה יוצרת את הזוג שבו מתחיל באמת ההמשך.

לקח לשולחן

אנו ממהרים לשפוט אדם לפי משפחתו או סביבתו. שכל אחד יחשוב על מישורו שבא "מרחוק" ולימד אותו דבר מהותי. ומה יש בנו מכוכב אבוד המחכה שיושב?

הצגה

בשעה שבא לברוא את האדם, מספר המדרש, נחלקו החסד, האמת, הצדק והשלום. ה' נטל את האמת והשליכה ארצה. חז"ל שאלו מדוע לא השליך את השלום, כדי שינבוט מן האדמה.

השאלה

מדוע להשליך ארצה את האמת ולא את השלום?

התשובה

"אֱמֶת מֵאֲרֶץ תִּפְצָח" (תהלים פה, יב); בראשית רבה ח, ה.

האמת כופה את עצמה מעצמה. עם השלום אפשר לשחק: אפשר להעמיד פנים. עם האמת — לא.

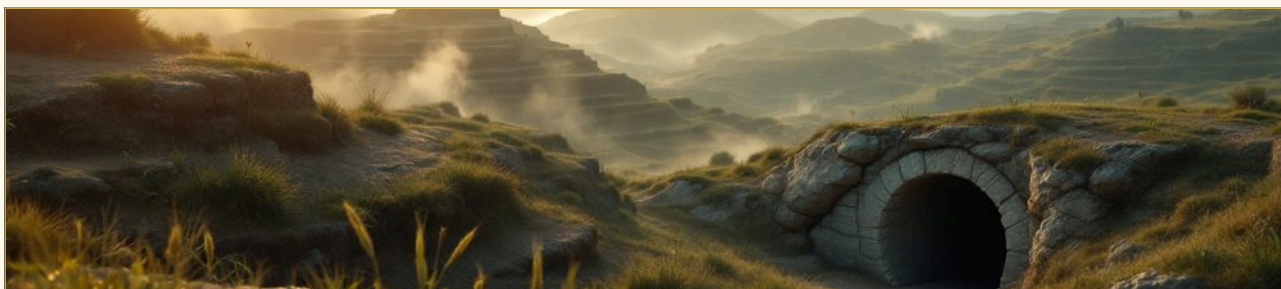
ברגע שהאמת הזאת תיגע בארץ, יבחינו בני האדם בטעויותיהם. לא תהיה עוד דרך לשקר, לא תהיה עוד דרך לרמות. הם יתעשתו מעצמם ויחזרו לאחור. כך, גם כששוקעים בטעות, אין מגיעים לנקודת האל-חזור: כוחות הטומאה מתנגדים לכוחות הקדושה, אבל משהו בסופו של דבר שב ונוטל את הדברים לידי.

מסקנת הרב

האמת כופה את עצמה מעצמה.

לקח לשולחן

במשפחה, קורה שמעדיפים שלום מדומה על פני אמת מטרידה. שכל אחד יזכיר רגע שבו אמת שנאמרה הביאה לבסוף שלום יציב יותר. ו"שלום" אצלנו שמחזיק רק משום שמעמידים פנים.

הצגה

מדוע נקראת חברון גם קרית ארבע, עיר הארבעה? הרב משיב הפעם מתוך היסודות שמהם עשוי האדם, ומה שקורה להם בקבר.

השאלה

מה נעשה ממה שמרכיב אדם כשהוא מת — ומדוע הקבר הוא מקום של התחלה?

התשובה

האמונה בתחיית המתים, השלושה עשר מעיקרי האמונה.

חומרו של כל יצור שב לטבעו הראשון: העפר לעפר, האש לאש, המים למימיהם, הנשימה לרוח. יש ארבעה יסודות מרכיבים, כשם שיש שלבים בהתפתחות האדם, שהאחרון שבהם כולל את הכול. אין אפוא מוות סופי, אין התפוררות מוחלטת.

בגלל זה יש אפשרות לתחיית המתים. הקבר, המקום שבו מתפרקים ארבעת מרכיבי החיים, הוא גם המקום שבו נוצק צירוף חיים חדש, ברמה גבוהה יותר — זאת בלי קשר למה שמגשימים הילדים והנכדים המבקשים להשביח את מורשת הוריהם.

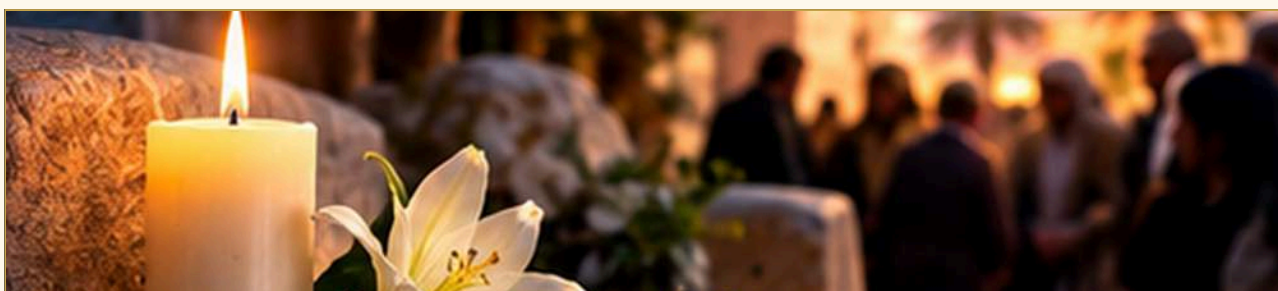
קרית ארבע, עיר הארבעה, היא המקום שיש לו האמנות לקשור אותם יחד. ומת אינו זו, אינו נע: הוא שם. הוא שנותן את הבעלות על הארץ, ושמגשים את חברון, החיבור בין העולם הזה לעולם האחר.

מסקנת הרב

אין מוות סופי, אין התפוררות מוחלטת.

לקח לשולחן

לעתים קרובות אנו חושבים שמה שנעלם — אבד. שכל אחד יחשוב על מה שהשאיר לו אדם שנפטר ושקיבל אצלו צורה חדשה. ומה היה רוצה לראות "מורכב מחדש" אצל ילדיו, ולא רק נשמר.

הצגה

עד כאן לא הראתה התורה מעולם אדם בוכה על יקירו: זו הפעם הראשונה. ובמילה "ולבכתה" כותבים הסופרים אות קטנה מן השאר. הכתוב עצמו מעמעם את האבל הזה.

השאלה

מדוע דמעותיו של אברהם מדודות — ועל מה כעצם בוכים כשכוכים על מת?

התשובה

הכ"ף של "וּלְבַכְתָּה" נכתבת זעירה (בראשית כג, ב).

יש שלושה גדלים של אותיות בספר התורה: האותיות הרגילות, הגדולות — כמו הבי"ת של בראשית — והקטנות. כאן, ב"ולבכתה", הכ"ף כתובה זעירה. הכתוב רוצה לומר: בכו עליה, כן, מעט. קשה להיפרד. אבל היו לה חיים.

מה שאנו בוכים עליו דרך המוות הוא החלל שנשאר למי שהקיפו את הנפטר, למי שהתרגלו אליו, למי שנהנו מכל ניסיונו. כשאדם השלים את חייו, ובלבד שהיו חיוביים ויקרים, אין עוד הרבה מה לומר.

הרב חושב גם על מי שגם היום נופלים בחזית ומוסרים את נפשם למען השלום: עליהם בוכים יותר, מתוך סולידריות.

מסקנת הרב

בכו עליה, כן, בכו עליה מעט. היו לה חיים.

לקח לשולחן

על מה אנו בוכים באמת כשאנו מאבדים משהו: עליו, או על מה שעשה למעננו? שכל אחד יאמר מה נתן לו אדם קרוב שנפטר ומה חסר לו ביותר. וכיצד יוכל, בתורו, לתת זאת לאחרים.